

ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА ЯК СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ (НА ОСНОВІ ПОРІВНЯННЯ ЛЕКСЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Фельцан І.М.

Мукачівський державний університет

Емоції, які складають фундамент людської свідомості та на позначення яких індивід апелює не тільки до отриманих знань, а й до особистого досвіду, не припинять бути об'єктом інтересу та досліджень багатьох лінгвістів сучасності. Міждисциплінарний синтез – один з пріоритетів дослідження лексики на позначення емоцій, адже крім лінгвістичних теорій даний пласт мови вимагає залучення психологічних та культурних знань, за яких відбувався розвиток окремого соціуму, а звідси і національної свідомості. Саме взаємодія лінгвістичного, когнітивного та психологічного здатна відповісти на питання щодо специфіки кожної окремо взятої мовної картини. Як наголошується в роботах вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (В.І. Шаховський, Дж. Лакофф, М.В. Гамзюк та ін.), пізнання світу здійснюється за допомогою емоцій.

Без сумніву, емоція є об'єктом когнітивної лінгвістики і на мовному рівні трансформується в емотивність, - тобто емоції є психологічною категорією, а емотивність - мовною [13]. У широкому розумінні ця категорія охоплює всі мовні засоби відображення емоцій. Емотивне значення - це значення (семема), єдина структура якого містить сему емотивності тієї чи іншої категорії, тобто це значення, в якому виражено або визначено емотивний зміст. Емотивна лексика інтегрує об'єктивне та суб'єктивне, образне та поняттєве, статичне та динамічне, універсальне та національно-специфічне.

В.І. Шаховський ввів наукове поняття емосеми [21], сутність якого розкривається як окремий вид сем, що співвідносяться з емоціями того, хто говорить. Ці семи виражаються у семантиці слова як сукупність семантичної ознаки «емоція» і семних конкретизаторів: «любов», «зневага», «приниження» тощо.

Саме тому, при дослідженні емосем потрібне урахування не тільки когнітивних, але й лінгвокультурологічних аспектів досліджуваного явища. Емотиви – це матеріалізований у мові світогляд мовця, його свідомість, мислення (Н.Д. Арутюнова, М.М. Болдирєв, О.С. Кубрякова). Дослідження афекту, як результату формування емоційно маркованої лексики, охоплює як інтралінгвальні системні зв'язки, так і соціально-психологічні та етнокультурні аспекти екстралінгвального середовища. Саме ці аспекти повинні стати фундаментом побудови емотивних теорій мовознавства. Афекту властивий весь набір ознак, характерних для складних синергетичних об'єктів: 1) нелінійність; 2) відкритість; 3) дисипативність; 4) динамічність; 5) когнітивна інтегративність; 6)

політемпоральність (репрезентація досвіду минулого, теперішнього з прогностичними тенденціями); 7) плюральність (включення у себе сукупності можливих способів інтерпретації та умовне передбачення); 8) контекстуальність (функціонування у міждисциплінарному середовищі); 9) модельність [18].

Аналіз словникових дефініцій з урахуванням особливостей семного ряду – є одним з найавторитетніших та чітких способів вивчення особливостей окремої мовної картини світу, що, в свою чергу, приведе до виявлення культурно-маркованих концептуальних характеристик та ціннісних доміант лінгвосемантичної особи (із застосуванням аналізу асоціативних порівнянь).

Англійська мова характеризується високим ступенем семіотичної насиченості на всіх рівнях позитивно забарвленої лексики, тоді як українська лексична емосистема більше уваги приділяє саме високо експресивним концептам, випускаючи з поля зору менш експресивні лексеми. Дану тенденцію можна простежити на основі лексикологічного аналізу концепту «задоволення», семне поле якого становить неемотивна лексика. На цьому етапі не можна не погодитись з думкою Ш. Баллі про те, що експресивне має протиставлятися нейтральному [20]. Англійський еквівалент даної емоції – «satisfaction», може представити низку синонімів, що позначають різний ступінь задоволення та нюанси його відчуття.

Давайте проаналізуємо словникові дефініції даних концептів, співставимо та зробимо висновки на основі авторитетних тлумачних словників в українській та англійській мовах. Словник української мови в 11 томах дає наступне тлумачення лексеми «задоволення»: 1. Дія за знач. задовольнити, задовольняти 2. Почуття і стан вдовolenня чим-небудь; задоволеність [12]. Як бачимо, дана емоція в українській мові тлумачиться лише за допомогою емотивно нейтральних сем «дія», «почуття», «стан». Цікавим буде і той факт, що «Новий тлумачний словник української мови» під редакцією В. Яременко та О. Сліпушко взагалі не фіксує даного прояву емоційного стану, а лише зазначає дію «задовольняти»: 1. Виконувати чийсь вимоги, бажання, претензії; уволюти, удовольняти. 2. Викликати у когось почуття задоволення чимось. 3. Бути відповідним до чий-небудь вимог, сподівань [22,59]. Така дефініція дії концепту «задоволення» нашою хує на роздуми про те, що в свідомості українця даний лексичний знак крім позитиву має і значну долю негативу, з яким його ототожнювали попередні покоління, змушені працювати та задовольняти потреби своїх поневолювачів. Дане тлумачення найбільш наочно виявляє його етнокультурологічний зміст, в тому числі, національні особливості ціннісних соціопсихологічних настанов. Не дивним стане і факт того, що сучасне покоління конотує даний термін переважно в позитивному руслі, але відсутність синонімів та знаків на позначення різних відтінків саме «задоволення» змушує запозичувати лексичні знаки на позначення слабких позитивних емоцій з інших мовних систем. В такий спосіб починають з'являтися терміни на кшталт «кул», що позначає перебування у гарному стані; «ок», «фан», «супер» та ін. Семантичне призначення емотивної лексики полягає не тільки в номінації денотата, а й у вираженні емоційного ставлення мовця до нього.

Це й відрізняє емотивну лексику від номінативної, семантичним призначенням якої є предметно-логічна, тобто проста, неускладнена конотацією, номінація.

Все ж таки, не можна стверджувати, що українська мовна система немає достатньої кількості лексичних знаків на позначення позитивних емоцій, тут доречним буде навести класифікацію відомого психолога К. Ізарда, яка включає в мотиваційну систему людини 10 основних емоцій: інтерес, радість, здивування, горе, гнів, відразу, зневагу, страх, сором, провину [7]. Українська національна свідомість тяжіє до бурхливих емоційних проявів. Концепти-домінанти «радість», «щастя» можуть похизуватися широким емосемним полем, експресивна характеристика якого є надзвичайно висока. Українці звикли максимізувати свої позитивні та негативні емоції, саме це і вплинуло на місце менш експресивно маркованої лексики в мові, до якої відносимо поняття «задоволення», до рангу семно обмеженої.

Вивчення національно-культурної специфіки вираження емоцій є одним з актуальних напрямів лінгвістичних досліджень. Незалежно від способу номінації, лексичні одиниці з культурно маркованою конотацією, несуть специфічну емотивну семантику, що відображає національний характер, історію та культуру. Проблема національно-культурної специфіки вираження емоцій є предметом особливої уваги вчених. Дане питання визначено як один з пріоритетних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень [21, 7].

Тепер розглянемо словникові статті тлумачення англійського еквіваленту «satisfaction», синонімічний ряд якого містить семи позитивних емоцій: comfort, contentment, ease, enjoyment, fulfillment, gratification, happiness, pleasure, sense of achievement. Як бачимо з останньої дефініції, англomовний індивід пов'яже даний концепт з успіхами в професійній сфері. Отримані дані підтверджують прагматичну спрямованість американського національного характеру та американської етносемантичної особи, орієнтованої на діяльність та досягнення мети. Здатність людини керувати словесним вираженням емоцій, пропускати їх через ситуативні, соціальні та інші фільтри свідомості, залежно від яких одні й ті самі емоції можуть знаходити різні лексико-семантичні вираження, вказує на інтелектуальність комунікативної емотивності. Авторитетний Оксфордський словник в 12 томах, укладений на початку ХХ століття має наступне пояснення терміну «satisfaction»: 1. With reference to obligations. The payment in full of a debt, or the fulfillment of an obligation or claim; the atoning for an injury, offence, or fault by reparation, compensation, or the endurance of punishment; the act of compensation or amends; an amount paid in compensation; a penalty; law: *To enter satisfaction*. 2. The performance by a penitent of the penal and meritorious acts enjoyed by his confessor as payment of the temporal punishment due to his sin: the last of the constituent parts of the sacrament of penance. 3. The atonement made by Christ for sin, according to the view that His sufferings and merits are accepted by the Divine justice as an equivalent for the penalty due for the sins of the world. So *doctrine of satisfaction* occas. said of Christ himself as the victim by whose sacrifice the satisfaction was made. 4. The opportunity of satisfying one's honor by a duel from the person who deems himself insulted or injured.

II. With reference to desires or feelings. 5. The action of gratifying (an appetite or desire) to the full, or of contenting (a person) by the complete fulfillment of a desire or supply of a want; the fact of having been gratified to the full or of having one's desire fulfilled; satisfied or contented state of mind; now usually, gratification or pleasure occasioned by some fact, event, or state of things; a particular instance of satisfaction; an experience, fact, or circumstance that occasions gratification. 6. Release from suspense, uncertainty, or uneasiness; information that answers a person's demands or needs; removal of doubt, conviction. III. 7. **Satisfaction-money**, money paid in satisfaction; **satisfaction piece**, a formal acknowledgement given by one who has received satisfaction of a mortgage or judgment, to authorize the entry of such satisfaction on the record [24,130].

Проаналізувавши словникову статтю концепту «satisfaction» ми спостерігаємо спільне для обох мов тлумачення лексеми як «зобов'язання». Саме ця конотація була первинною та номінативною для укладачів англійського словника початку ХХ століття. Поруч з цим, семи «насолоди», «винагороди», «заслуги» згадуються під час дефініції терміну. Англійський індивід буде апелювати до даного знаку для описання християнських догм також, в україномовній особистості таких асоціацій не виникне. Натомість англійське словосполучення *doctrine of satisfaction* україномовній особистості буде перекладено як *самопожертва*. У ході міжкультурної комунікації “спосіб інтерпретації людьми своїх власних емоцій залежить, принаймні деякою мірою, від лексичної сітки координат, яку надає їм рідна мова” [6,18]. Як спостерігаємо, концепт «satisfaction» в англійській мові є більш експресивно маркований, утворює більше дериватів різного типу ніж концепт «задоволення» в українській. Саме цей факт і пояснює наявність в англійському семному полі більшої кількості емосем. Для англійської особистості фундаментом позитивної лексики у свідомості є як концепти-домінанти, так і менш експресивно марковані емотиви. Для україномовного індивіда різниця між щастям, радістю, насолодою, раюванням, утіхою та просто задоволенням – стане важливим фактором при апелюванні до наявних в свідомості емотивів для позначення позитивної емоції. Український національний характер має потребу позначити різні відтінки справжнього щастя, тоді як слабка позитивна емоція та її прояви залишаються поза полем зору національної свідомості.

Соціолінгвістика, при дослідженні емотивної лексики, стає чи не основою, на якій побудована теорія особливостей передачі емоцій у мові. Емоційна людина виступає одночасно об'єктом і суб'єктом пізнання. Мова виступає як спосіб об'єктивації етнокультурної інформації. Емоційна лексика тісно пов'язана з національною свідомістю, вона відразу реагує на зміни світобачення соціуму, що легко можна простежити взявши до рук сучасний тлумачний словник англійської мови укладений наприкінці ХХ поч. ХХІ ст. [25]. Із відходженням та зникненням ідеалів честі та обов'язку, які так шанувались на початку минулого століття; з приходом та установаженням ринкових відносин; пріоритетів збагачення над моральними цінностями, які колись спонукали укладачів тлумачного словника на початку ХХ ст. віднести сему *obligations* як до первинної у конотації концепту

«satisfaction», з'явилась і нова послідовність тлумачення лексичної одиниці, що відобразила суспільні процеси у мові мов дзеркало: satisfaction – 1. a feeling of happiness or pleasure because you have achieved something or got what you wanted: personal satisfaction, look of satisfaction, to get satisfaction from sth., job satisfaction; 2. to sb's/sth's satisfaction if; 3. when you get money or an apology from someone who has treated you badly or unfairly; 4. when someone gets something that they want, need or have demanded [25,1457].

Як бачимо, тлумачення даного концепту набуло більш особистісного характеру, тяжіє до конотації задоволення власних потреб та інтересів більше, ніж до відповідальності та обов'язку перед суспільством. Зміни всередині однієї мовної концептосфери відбуваються постійно і стало, а розбіжності в двох та більше мовних картинах вражають інколи протилежністю тлумачень та дефініцій.

При порівнянні ступеня інтенсивності експресивної складової конотації в українській та англійській мовах стає очевидним той факт, що у слов'янських мовах експресія може бути виражена на морфемному рівні, тоді як англійській мові притаманна продуктивність конверсії та номінації, а не афіксації.

Різні народи володіють специфічним баченням світу і тому по різному відображають в своїх мовах оточуючу їх дійсність. Національна і культурна свідомість формується поза мовою, але знаходить своє відображення в мові, зокрема в її лексичному складі. Це відображення може бути раціональним і емоційним. Національний характер та менталітет українців формувался під впливом унікальної природи, специфічної та складної історії країни, він є продуктом слов'янських культурних традицій. Особливості вербальної репрезентації емоційного досвіду мають безпосереднє відношення до менталітету етносу, що й визначає особливості функціонування та кількісну репрезентацію позитивної емолексики в українській мові.

Емотивна конотація – це не тільки наслідок емотивної реакції на образ, що лежить в основі значення, але, ще й результат інтерпретації образної основи в категоріальному просторі установок культури і її ідеалів. Гармонія з цими установками виражається в спектрі позитивних почуттів – відношень в діапазоні схвалення, а дисгармонія – в діапазоні несхвалення [14,232]. Людина, як частина світу, завжди з ним не лише душею і тілом, але й думкою і почуттями, як суб'єкт практичної діяльності пізнає та змінює світ, вона переживає все, що відбувається в ньому. Незважаючи на свою універсальність емоції характеризуються специфікою вербалізації, їм властивий суб'єктивізм того, хто їх відчуває та сприймає. Картина світу дістає національну форму вираження в окремій мові.

Шлях від позамовної реальності до поняття та словесного вираження є неоднаковий у різних народів, що є обумовленим різною історією та умовами життя цих народів, специфікою розвитку їх суспільної свідомості. Існує думка, що концептуальна та мовні картини світу співвідносяться одне з одним як ціле з частиною. Мовна картина світу – це частина культурної (концептуальної) картини. Культурна та мовна картини тісно взаємопов'язані, знаходяться в безперервній взаємодії. Картина світу набуває нового забарвлення в ракурсі емоційної сфери

свідомості, що дозволило сучасним лінгвістам-емоціологам (О.Ю. Мягкова, З.Е. Фоміна, В.І. Шаховський та ін.) виділити емоційну картину світу, в якій об'єктивна реальність відображається крізь призму суб'єктивних емоцій [3].

Ще довгий час дане питання буде викликати інтерес багатьох лінгвістів, адже сфера емоційного найбільш гнучка та зазнає постійного впливу. Весь суб'єктивізм даного пласту мови потребує глибоких досліджень не лише лексичних знаків, а й історії того народу, який ці знаки використовує для позначення емоційного стану. Українська мова – одна з найбільш семантично багатих, з точки зору епітетів, дериватів морфемного типу. Лексика позитивних емоцій, зокрема іменниковий ряд емосем, представлені в меншій кількості, ніж в англійській лексичній системі, що є зумовленим історичними особливостями розвитку українського соціуму. Англійська мова, навпаки, не здатна представити такий великий ряд епітетів та морфемних дериватів, але, натомість, їй властива велика нюансивність емоційної лексики на позначення позитивних переживань, а також зміна пріоритетів у тлумачних словникових статтях, що є віддзеркаленням суспільних процесів. Обидві мовні картини потребують більш детального та широкого аналізу в межах соціолінгвістики.

Література

1. Артюнова Н.Д. В сторону семиотики и стилистики // Язык и мир человека. - М.: Языки русской культуры, 1999.-С. 275-402
2. Бабенко Л.Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке.- Свердловск: Изд-во Урал. Ун-та, 1989.-184с.
3. Баксанский О.Е., Кучер Е.Н. Современный когнитивный подход к категории «образ мира» // Вопросы философии.-2002.-№4.-С.52-59
4. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення в процесі створення фразеологічних одиниць: на матеріалі німецької мови: монографія.-К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000.-256с.
5. Запорожець А.В. Избранные психологические труды.-М.: Педагогика, 1986.-318с.
6. Вежбицка А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Пер. с англ. А. Д. Шмелёва. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 272 с. (Язык. Семиотика. Культура. Малая серия.)
7. Изард К.Э. Психология эмоций: Пер. с англ.-СПб.:Изд-во «Питер», 2000.-464с.
8. Каліта А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання,-К.:Видавничий центр КДЛУ, 2001. - 351с.
9. Кинцель А.В. Экспериментальное исследование эмоционально-смысловой доминанты как текстообразующего фактора.-Барнаул: Изд-во АГУ, 2000.-152с.

- 10.Кубрякова Е.С. Когнитивная лингвистика и проблемы композиционной семантики в сфере словообразования // Изв. АН. Сер. Лит. И яз.-2002.-Т.61, №1.-С.13-24
- 11.Мягкова Е.Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории: Автореф. дис. ...д-ра филол.наук./10.02.19 – М.,2000.-43с.
- 12.Словник української мови. Том 3.-К.: Наукова думка,1972.-С. 113
- 13.Телия В.Н. Конотативный аспект семантики номинативных единиц. - М: Наука, 1986. - 143с.
- 14.Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты.-М.: «Языки русской культуры», 1988. - 288с.
- 15.Приходько А.И. ИмPLICITные средства выражения оценки в высказывании (на материале современного английского языка) // Вісн. Черкаськ. Ун-ту.-2003.-№44.-С.38-49.
- 16.Фабіан М.П. Деякі проблеми типологічного зіставлення української та англійської мов // Компаративний аналіз: питання теорії і практики.-Київ: НМК ВО.-1992.-С. 50-70.
- 17.Шадриков В.Д. Введение в психологию: эмоции и чувства.-М.: Логос, 2002.- 156с.
- 18.Шамаева Ю.Ю. Когнитивная структура концепта «радость» (на материале английского языка) // Харьков 2004,-260с.
- 19.Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка.-Воронеж:Изд-во Воронежского университета, 1987.-192с.
- 20.Шаховский В.И. Эмоциональный дейксис речевого жанра // Тез. докл. науч. конф. «Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации»//Филологические науки,-2002.-№4.-С.59-67.
- 21.Шаховський В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции.-Волгоград: Перемена, 1995. - С. 3 - 15.
- 22.Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови. Т.2, К.: Аконт,1999. -С. 59.
- 23.Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by.-Chicago: University of Chicago Press, 1980.-280p.
- 24.The Oxford English dictionary: in 12 volumes.Volume 8. –L.: Oxford University Press, 1961.-P.130-131.
- 25.Longman Dictionary of Contemporary English / Summers D., Gadsby A., Rundell M. and others.-UK: Clays Ltd.,1995.-P.1457.

Summary

The given article touches upon problems of emotional lexis with weak expressiveness in Ukrainian and English languages, as well as difference of their functioning in both lexical systems. The possibility of such analysis is achieved within the fields of sociolinguistics, linguocultural and cognitive linguistics. The emotional signs of any language present not only the emotion itself, but they are able to explain the national history, character and beliefs of a particular society. Besides, it is hard to get the exact result of emotives' estimation, because this layer of language is characterized by high subjectivity of words, which depends on personal estimation of a concept. The mentioned topic will continue to attract the attention of many scholars, as it presents the correlation of different linguistic branches and needs a fundamental analyses based on the exchange of experience and study.

УДК 811.111: 81'22

КОКА-КОЛА ЯК СИМВОЛ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ (на матеріалі англійської мови)

Фоменко О.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Одним з проявів комерціалізації багатьох сфер життя, пов'язаної з розвитком сучасних технологій, які призвели до посиленої "візуалізації" багатьох процесів сучасного суспільства, є мода на бренди. Наприкінці 20 століття виникла тенденція розглядати як бренд практично будь-що, у тому числі відому людину або навіть цілу країну. Вивчення брендів країн відбувається у рамках національного брендингу – нового напрямку досліджень, що виник у 1990х роках 20 століття. У фокусі уваги дослідників національного брендингу знаходяться питання національної ідентичності, іміджу та репутації країн, які внаслідок розвитку сучасних технологій та збільшення міжнародних контактів, зростання конкуренції набувають важливого значення, що